

XVIII

a m ž i a u s
studijos

3

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Iššūkliai. Laimėjimai. Netektys

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII
a m ž i a u s
studijos

3

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2016

Redakcinė kolegija

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline (Lenkija), Londono universiteto koledžas

Dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Lietuvos edukologijos universitetas

Dr. Andrejus MACUKAS

Baltarusijos mokslų akademijos Baltarusijos istorijos institutas

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Adam STANKEVIČ (sekretorius)

Lietuvos istorijos institutas

Doc. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ (pirmininkė)

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas

Recenzentai

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas

Dr. Olga MASTIANICA

Lietuvos istorijos institutas

Prof. dr. Valdas RAKUTIS

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Redakcinės kolegijos adresas

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas *smigelskyte.stukiene@gmail.com*

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIP-052/2016).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2016

© Straipsnių autoriai, 2016

© Lietuvos istorijos institutas, 2016

ISBN 978-609-8183-16-0

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 8

Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 11

TARP BAJORŲ RESPUBLIKOS IR KONSTITUCINĖS MONARCHIJOS: IŠŠŪKIAI IR NETEKTYS

Андрей Мацук / Andrejus Macukas

Новгородская шляхта во время королевских выборов 1733 г. ... 16

Naugarduko bajorai 1733 m. karaliaus rinkimo laikotarpiu. *Santrauka* ... 31

Richard Butterwick-Pawlikowski

Challenges for the Commonwealth: the Counsel of

Jean-Jacques Rousseau ... 32

Iššūkiai Abiejų Tautų Respublikai: Jeano-Jacques'o Rousseau patarimai. *Santrauka* ... 43

Dalius Viliūnas

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės nacionalizmo filosofijos pradmenys
XVIII a. pabaigoje ... 44

Origins of Philosophy of Nationalism in the Grand Duchy of Lithuania
at the End of Eighteenth Century. *Summary* ... 84

Viktorija Vaitkevičiūtė

Tėvynės likimas Mauricijaus Pranciškaus Karpio Seimo kalbose ... 86

Destiny of the Homeland in the Parliamentary Addresses of
Maurycy Franciszek Karp. *Summary* ... 107

Lina Balaišytė

Visuomenės permainų ženklai XVIII a. antrosios pusės išskilmėse ... 108

Signs of Transformation of Society in the Late Eighteenth Century
Public Celebrations. *Summary* ... 125

Sławomir Godek

Kilka uwag o roli Michała Kleofasa Ogińskiego w zabiegach
delegacji szlachty litewskiej w Petersburgu w latach 1810–1811 ... 127

Keletas pastabų apie Mykolo Kleopo Ogińskio vaidmenį
Lietuvos bajorų delegacijos veikloje 1810–1811 metais. *Santrauka* ... 151

SOCIOKULTŪRINĖ ERDVĖ: LAIMĖJIMAI IR PRARADIMAI

Asta Vaškeliėnė

XVIII a. antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvikalbė proginė poezija (remiantis Mykolo Korickio kūryba) ... 154

Bilingual Occasional Poetry in the Late Eighteenth Century

Grand Duchy of Lithuania (Based on the Writings of Michael Korycki). *Summary* ... 170

Юрий Гордеев / Jurijus Gordejevas

Коммуникация в городах Великого княжества Литовского в XVIII в.

(постановка проблемы) ... 172

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų komunikacija XVIII a.

(problemos iškėlimas). *Santrauka* ... 192

Martynas Jakulis

Pamestinukų globa XVIII amžiaus Vilniuje ... 193

The Care of Foundlings in Eighteenth-Century Vilnius. *Summary* ... 208

Arnaud Parent

From the Montpellier Faculty of Medicine to the Grodno

Royal School of Medicine: How Dr. Jean-Emmanuel Gilibert

Applied Medical Vitalism to Heal his Lithuanian Patients ... 210

Nuo Monpeljė medicinos fakulteto iki Gardino karališkosios

medicinos mokyklos: kaip dr. Jeanas-Emmanuelis Gilibert'as

pasitelkė vitalizmą savo pacientams gydyti Lietuvoje. *Santrauka* ... 237

Rasa Butvilaitė

Antano Tyzenhauzo Statybos mokykla Gardine ... 238

School of Building Construction in Grodno. *Summary* ... 247

TEISĖS ISTORIJOS LAUKAS

Adam Stankevič

Dokumentų klastojimo atvejai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo Tribunolo teismo praktikoje (XVIII a. antrojoje pusėje) ... 250

Cases of Document Falsification in Legal Practice of the Supreme Tribunal of the Grand

Duchy of Lithuania (Late Eighteenth Century). *Summary* ... 267

Marcin Głuszak

O recepcji prawa w rezolucjach Rady Nieustającej . . . 268

Apie teisės recepciją Nuolatinės tarybos rezoliucijose. *Santrauka* . . . 281

Domininkas Burba

Valstiečių dalyvavimas smurtiniuose bajorų nusikaltimuose, XVIII amžiaus
Vilniaus pavieto pilies ir žemės teismų knygų duomenimis . . . 282

Data on Participation of Peasants in Violent Crimes of the Nobility
in the Eighteenth Century Registry Books of Vilnius County
Castle and Land Courts. *Summary* . . . 301

Iliustracijų sąrašas . . . 302

Asmenvardžių rodyklė . . . 304

Vietovardžių rodyklė . . . 320

XVIII A. ANTROSIOS PUSĖS LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS DVIKALBĖ PROGİNĖ POEZIJA (REMIANTIS MYKOLO KORICKIO KŪRYBA)

ASTA VAŠKELIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas

Anotacija. Straipsnis¹ skirtas Mykolo Korickio, jėzuito, XVIII a. antrosios pusės lietuvių kilmės poeto, kūrybai, parašytai lygiagrečiai lotynų ir lenkų kalbomis. Pagrindinis principas, lėmęs paralelinių tekstų atranką, buvo autoriaus vartotas įvardijimas „Tas pat lenkiškai“. Telktasi į tuos poezijos atvejus, kuriuose ryškėjo didesnių ar mažesnių leksikos, frazeologijos ir meninės raiškos skirtumų tarp originalo ir jo gretutinės versijos. Lyginant dvikalbius tekstus, siekta atskleisti prasminių ir raiškos skirtumų specifiką, išryškinti būdingiausias invariantiškumo linkmes.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, XVIII a. lotyniškoji proginė poezija, dvikalbė proginė poezija, epigrama, Mykolas Korickis.

Įvadinės pastabos

XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvikalbiai proginiai eilėraščiai sudaro specifinę, kultūriniais procesams pažinti svarbią literatūrinio paveldo dalį. Dvikalbiais vadiname tuos kūrinius, kuriuose greta lotyniškųjų pateikiami jų paraleliniai variantai lenkų kalba. Lenkišką versiją neretai galima laikyti pažodiniu lotyniško teksto vertimu, tačiau mus domino ir analizei buvo pasirinkti tie atvejai, kai lenkiškai parašytas kūrinys, autoriaus įvardytas kaip „Toż samo po polsku“ („Tas pat lenkiškai“) arba tiesiog „Toż samo“, tiek semantiniiais, tiek ir stilistiniais ypatumais pasirodė nevisiškai tapatus lotyniškajam. Kalbant apie dvikalbius paralelinius proginius tekstus, kyla nemažai klausimų: kada šie tekstai pradeda funkcionuoti, kiek jų būta ir kokiomis dar kalbomis, be minėtųjų lotynų ir lenkų, jie rašyti, ar galima išskirti kokią nors vyraujančią žanrinę grupę, tai vieno ar skirtingų autorių kūriniai?

Nesant tyrimų, paralelinės kūrybos chronologines ribas galima apibrėžti tik hipotetiškai. Tenka kliautis faktais, kurie į žvalgos lauką dažnai patenka atsitiktinai, o ne kryptingos analizės būdu. Eidami šiuo keliu, Lietuvos Didžiosios

¹ Šis straipsnis yra nauja medžiaga papildytas angliškos versijos *The Same in Polish, or Peculiarities of Bilingual Occasional Poetry in the 18th Century Grand Duchy of Lithuania* (įteikta mokslo žurnalui *Interlitteraria*, Tartu: University of Tartu Press, 2016, Nr. 21/2) variantas.

Kunigaikštystės dvikalbių kūrinių ištakų galėtume ieškoti XVI a. pabaigoje. Vienas iš tokių teiginį pagrindžiančių pavyzdžių – dvikalbiai proginiai eilėraščiai, daugiausia epigramos, išspausdintos Motiejaus Strijkovskio (*Matthias Stricovius, Maciej Strykowski*, apie 1547 – apie 1593) veikale *Kronika Polska, Litewska, Zmodzka, y wszystkichy Rusi Kijowskiey*² (*Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronika*), kuri pirmą kartą buvo išleista 1582 m. Karaliaučiuje. Turint galvoje, kad M. Strijkovskio *Kronika* prieš tai plito rankraščiu, dvikalbių tekstų funkcionavimo datą galima dar paankstinti ir teigti, kad literatūriniame gyvenime jie cirkuliavo jau XVI a. paskutiniame ketvirtyje. Dvikalbių proginų kūrinių taip pat rašyta XVII a., o jų leidybos suintensyvėjimas fiksuotinas nuo XVIII a. vidurio. Kadangi šie kūriniai glaudžiai susiję su proginės lotyniškosios literatūros tradicija, baigiantis XVIII a. jų poreikis blėsta kartu su išskvepiančia lotyniškąja kultūra.

Irenos Petrauskienės duomenimis, XVIII a. Vilniaus akademijos spaustuvėje, viename iš svarbiausių to meto knygų leidybos centrų Lietuvoje, buvo išspausdinti 2549 leidiniai, o 80 iš jų išėjo keliomis kalbomis³. Deja, mūsų tyrimui minėtasis keliakalbių leidinių skaičius menkai tegelbsti, nes nesuteikia informacijos apie tai, kokiomis būtent kalbomis kūriniai parašyti, kokia jų paskirtis arba kokiam žanrui jie priklauso. Juo labiau neaišku, ar tų keliakalbių leidinių tekstai yra semantiškai adekvatūs. Šio tipo proginų leidinių peržiūra *de visu* leidžia teigti, kad dauguma jų sukurta būtent lotynų ir lenkų kalbomis. Reikia pažymėti, kad esama ir tokių kalbinių variantų, kai paralelinis tekstas rašomas prancūziškai, vokiškai, itališkai ar dar kitaip⁴, tačiau šis tyrimas tokių kūrinių neapėmia.

Žvelgiant žanriniu aspektu pastebėtina, kad gretutiniai tekstai labiausiai būdingi epigramoms, kiek mažiau jų pasitaiko tarp odžių, elegijų ar epitafijų. Taigi paralelinių kūrinių galima rasti tarp visų XVIII a. proginės poezijos žanrų, išskyrus apimtimi prie epinės poemos artėjančius hegzametru eiliuotus kūrinius (tačiau ir pastarųjų, parašytų lotyniškai, yra vos keli).

Pagal to meto tradiciją dvikalbiai kūriniai, kaip ir kiti proginės literatūros tekstai, galėjo išeiti be autorystės nuorodų, o jų kalbiniai variantai galėjo būti

2 Visas pavadinimas: *Kronika Polska, Litewska, Zmodzka, y wszystkichy Rusi Kijowskiey, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wobylskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej, etc. Y rozmaite przypadki woienne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich, y inszych krain Krolestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych [...]*, Królewiec: Georg Osterberger, 1582.

3 Irena Petrauskienė, *Vilniaus akademijos spaustuvė 1575–1773*, Vilnius: Mokslas, 1976, p. 183.

4 Bene įspūdingiausias XVIII a. daugiakalbio kūrinių pavyzdys – literatūrinis sveikinimas *Universitas linguarum magno Palaemonii orbis et urbis hospiti [...]* (*Kalbų visetas didžiajam Palemono žemės ir miesto svečiui [...]*), išleistas Vilniuje 1729 m. Tai eilėraščių rinkinys, dedikuotas Varmės ir Sembos vyskupui Kristupui Jonui Šembekui (*Krzysztof Jan Szembek*, 1680–1740), apsilankiusiam Vilniuje. Rinkinį sudarantys eilėraščiai parašyti hebrajų, graikų, lotynų, slavų, lenkų, prancūzų, vokiečių, lietuvių ir latvių kalbomis. Vieni iš jų pateikti su lotyniškais parafrazėmis, kiti – su gretutiniais variantais kitomis kalbomis, pvz., slavišką ir lietuvišką tekstus lydi jų lenkiškos versijos. Įdomu pastebėti, kad šių lenkiškų versijų pavadinimai, kad ir visai trumpučiai, yra lotyniškai – „Id est“, t. y. „Tas pat [lenkiškai]“.

parašyti tiek vieno, tiek ir skirtingų autorių. Tačiau kas iš jų – autorius (autoriai) ar kūrinio dedikatas – daro didesnę įtaką paralelinio teksto semantinei ir poetinei raiškai? Tai vienas iš klausimų, aktualių analizuojant dvikalbės poezijos specifika⁵.

Svarbu atkreipti dėmesį į menką šios proginės literatūros dalies iširtumo būklę. Tenka konstatuoti, kad iki šiol nesama nė vieno straipsnio ar juo labiau studijos, skirtos XVIII a. paraleliniams tekstams. Kalbant apie ankstesnį laikotarpį, minėtinas vienintelis tyrimas – beveik prieš dešimtmetį pasirodęs Eugenijos Ulčinaitės straipsnis, kuriame, „nepretenduojant pateikti išsamų aptarimą, o veikiau išryškinti pačią problemą“, analizuojami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVI–XVII a. lotyniški poezijos ir prozos kūriniai⁶, išleisti su gretutiniais variantais lenkų kalba. Atlikusi lyginamąją dvikalbių tekstų analizę, E. Ulčinaitė priėjo prie išvados, kad gretutiniai variantai nėra vertimas iš vienos kalbos į kitą, o du savarankiški kūriniai, skirti skirtingiems adresatams. Šiuos kūrinius autoriai komponuoja pagal skirtingą struktūrą, renkasi kitokią leksiką, frazeologiją, ryškina skirtingus prasminius akcentus⁷.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVIII a. antrosios pusės dvikalbės proginės poezijos specifika pristatysime pasiremdami epigramomis, įtrauktomis į lietuvių kilmės poeto jėzuito Mykolo Korickio⁸ (*Michael Korycki, Michał Korycki*)

5 Šiame straipsnyje nagrinėjama vieno autoriaus kūryba, tačiau anksčiau atlikti dvikalbės poezijos tyrimai leido pastebėti, kad invariantiškumas nepriklauso nuo to, ar gretutiniai tekstai parašyti vieno, ar kelių autorių, žr. Asta Vaškeliene, *The Same in Polish, or Peculiarities of Bilingual Occasional Poetry in the 18th Century Grand Duchy of Lithuania*, in: *Interlitteraria*, Tartu: University of Tartu Press, 2016, Nr. 21/2 (priimta spaudai).

6 Eugenija Ulčinaitė, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVI–XVII amžiaus dvikalbis tekstas: adresatas ir kalbinė raiška, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 21, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 63–80. Straipsnyje remtasi Elijaus Pilgrimovijaus (*Elias Pilgrimovius, Pielgrzymowski, Pilgrzymowski, ?–1604*) poema-dialogu *Philopatris ad senatum populunqne Lituanoque (Tėvynės mylėtojas Lietuvos senatui ir tautai, 1597)* ir kai kuriais Vilniaus jėzuitų akademijos XVII a. leidiniais.

7 *Ibid.*, p. 77.

8 Mykolas Korickis lietuvių literatūros istorijai kol kas yra nežinomas autorius, todėl manome esant prasminga pateikti glaustą jo biogramą: M. Korickis gimė 1714 m. rugsėjo 7 d. Ditrikų kaime (*Dzitryki*), dabar Baltarusija, tada – Lydos pavietas, iki 1795 m. priklausęs Vilniaus vaivadijai. 1730 m. liepos 2 d. Vilniuje įstojo į Jėzaus Draugiją, 1742 m. birželio 17 d. Vilniuje įšventintas kunigu, mirė 1781 m. kovo 10 d. Minske. Studijavo filosofiją 1733–1736 m. Vilniuje ir 1739–1741 m. teologiją Varšuvoje. 1744–1745 m. buvo retorikos ir poetikos profesorius Minske, 1745–1746 m. – Vilniuje. 1746–1748 m. retorikos profesorius jėzuitų mokytojų seminarijoje Slucke, pamokslininkas Pinske, Vilniuje, Varšuvoje, Drohičine, Minske ir Babruiske. 1750–1753 m. – filosofijos profesorius Vilniuje, 1753–1756 m. – Vilniaus akademijos sekretorius, mokyklų prefektas ir teologijos profesorius. 1763–1766 m. – Varšuvos jėzuitų kolegijos rektorius, 1766–1760 m. – Mazovijos provincijolas. Panaikinus Jėzuitų ordiną, 1773–1780 m. dirbo Edukacinės komisijos mokyklų rektoriumi Minske. Reformavo Mazovijos provincijos mokyimo sistemą, įvedė egzaminus kandidatams į vidurinių mokyklų mokytojus, panaikino tradiciją per pamokas diktuoti ir rekomendavo naudotis vadovėliais, daug dėmesio skyrė moraliniam auklėjimui. Lotyniškai rašęs poetas. Daugelis jo kūrinių parašyti kaip poetinė korespondencija su žymiais to meto politikais ir kultūros atstovais. Dalis literatūrinio palikimo sudėta į rinkinį *Carmina*, išleistą Polocke 1817 m. Pasak Marijos Garbaczowos, tarp M. Korickio retorikos paskaitų klausytojų buvo Adomas Naruševičius, vėliau išgarsėjęs kaip istorikas, poetas, dramaturgas, vertėjas. Žr. *Encyklopedia wiedzy o*

pomirtinį poezijos rinkinį *Carmina*⁹, kurį sudarė ir Polocke 1817 m. išleido Balarusijos jėzuitai. Reikia pažymėti, kad pomirtinio poezijos rinkinio pasirodymas nebuvo atsitiktinis to meto literatūrinio gyvenimo reiškiny. M. Korickio kūryba, dar autoriui gyvam esant, domėjosi ir aukštai vertino karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis. Jis apdovanojo poetą aukso medaliu *Merentibus* ir ragino eilėraščius sudėti į rinkinį, kurio leidimą pasižadėjo finansuoti savo lėšomis. M. Korickis ėmėsi parengiamųjų darbų, rinko ir grupavo eilėraščius ir netgi parašė dedikaciją karaliui, savo mecenatui, tačiau leidybinį sumanymą įgyvendinti sutrukdė mirtis¹⁰.

Mykolo Korickio dvikalbės poezijos ypatumai

Literatūrinis palikimas, sudėtas į rinkinį *Carmina*, liudija kūrėjo talentą, neabejotinai išskiriantį jį iš kitų XVIII a. poetų. Pirmiausia apie tai byloja kūrinių žanrinė įvairovė: tarp rinkinio eilėraščių vyrauja poemos, giesmės, elegijos, odės ir epigramos, taip pat yra po vieną kitą eklogą, pasakėčią, ditirambą, leoniną¹¹, praeiksmų poezijos¹², eucharistikos¹³ pavyzdį. Akivaizdi M. Korickio, kaip eiliuotojo,

jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995, opracował Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996, p. 305; Maria Garbaczowa, Michał Korycki – Elegantissimus Poetarum, in: *Ruch Literacki*, 1980, r. XXI, sąs. 3 (120), p. 175–176. Kalbant apie M. Korickio literatūrinės kūrybos tyrimus, atliktus Lenkijoje, galima paminėti vos vieną kitą straipsnį. Be M. Garbaczowos pristatomojo straipsnio, kita reikšminga publikacija yra Agatos Demkowicz tyrimas, kuriame analizuojamos M. Korickio panegirikos, skirtos dignitoriams, žr. Eadem, Poetycki wizerunek carskich dygnitarzy i Katarzyny II w wybranych panegirykach Michała Koryckiego, in: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego*, seria filologiczna, historia literatury 5, Rzeszów: Wydawnictwo UR, 2010, sąs. 65, p. 79–95.

- 9 Visas pavadinimas: [Michael Korycki], *Michaelis Korycki Societatis Jesu sacerdotis carmina*, Polociae: Typis Academicis S. J., 1817.
- 10 Maria Garbaczowa, *op. cit.*, p. 175.
- 11 Leoninas (lot. *versus leoninus*) – Viduramžių lotyniškosios poezijos žanras. Leoninai dažniausiai eiliuoti hegzametru ir pentametru su vidiniais rimais, kurie žodį, esantį prieš cezūrą, sąskambiu susieja su paskutiniu tos eilutės žodžiu. Leoninų sporadiškai pasitaiko jau ankstyvojoje ir klasikinio laikotarpio romėnų poezijoje (pvz., Ovidijaus *Meilės menas*). Žanro pavadinimas siejamas su XII a. prancūzų poetu Léoninu, žr. Michał Głowiński, Teresa Kostkiewiczowa, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński, *Słownik terminów literackich*, pod redakcją Janusza Sławińskiego, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2008, p. 274. Leoninas priskiriamas artificiozinei poezijai (*poesis artificiosa*), epinei poezijai (*poesis epica*), žr. Teresa Michałowska, *Staropolska teoria genologiczna (Studia staropolskie*, t. XLI), Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974, p. 177.
- 12 Praeiksmai, peikimai (lot. *dirae* – nelaimę lemiantys ženklai, praeiksmai) – lotyniškoje poezijoje taip vadinami kūriniai, kuriuose išsakomi praeiksmai, peikimai, linkima pražūties; dažniausiai naudojami metrai – hegzametras ir eleginis distichas, žr. *Słownik terminów literackich*, p. 101. Kaip žanro literatūrinis pavyzdys pateikiamas Didonės monologas (Vergilijus, *Eneida*, IV, 590–629) arba Horacijaus septintoji epodė. *Dirae* žanras priskiriamas satyrinei poezijai (*poesis satyrica*), epinei poezijai (*poesis epica*), panegirinei poezijai (*poesis panegyrica*), žr. Teresa Michałowska, *op. cit.*, p. 166.
- 13 Eucharistikos (gr. *εὐχαριστικόν*, lot. *eucharisticon*) – padėkos eilėraštis; rankraštiniuose poetikose šis žanras iliustruojamas Stacijaus kūrybos pavyzdžiu (pvz., *Silvae*, IV, 2). Jis priskiriamas *silvoms (silvae)*, panegirinei poezijai (*poesis panegyrica*), epinei poezijai (*poesis epica*), žr. Teresa Michałowska, *op. cit.*, p. 172.

meistrystė. Be hegzametro ir eleginio disticho, tradicinių XVIII a. metrinių formų, jis, pasak Marijos Garbaczowos, puikiai valdė antikinius metrus: eiliao mažąja sapfine, alkajine, I asklepiadine, alkmanine strofomis, jambiniu dimetru, viduramžine metrika (leoninu)¹⁴. M. Korickio „kalba, lengva ir švari, yra klasikinės lotynų kalbos, nuo kurios nuvalytos barokinės apnašos, pavyzdys“¹⁵. Kūrėjas naudojami aliuzijomis į Antikos ir Naujųjų laikų poetus (pvz., Vergilijų, Sarbievijų), pasitelkia antikines realijas, jas išmoningai susieja su krašto politinėmis, visuomeninėmis ir kultūrinėmis aktualijomis. Jėzuitų istoriografijoje M. Korickis įvardijamas kaip lotynų poetas¹⁶, tačiau nedidelę jo kūrybos dalį sudaro eilėraščiai, parašyti lenkiškai. M. Korickio rinkinį vertinant kalbos vartojimo aspektu, reikia pastebėti, kad eilėraščiai, parašyti tik lenkų ir paraleliai lotynų bei lenkų kalbomis, sudaro nedideles, tačiau apylyges grupes. Čia aptarsime įdomesnius M. Korickio dvikalbius eilėraščius. Vienas iš pavyzdžių – epigramų ciklas, kurį vienija Stanislovo Augusto karūnavimo iškilnių tema.

Pirmosios penkios epigramos skirtos karaliaus garbei Varšuvoje surengtiems šventiniams fejerverkams (*In Ignes festivos in Urbe Metropoli Varsavia excitatos die Coronationis Stanislai Augusti Regis Poloniarum*), šeštoji ir septintoji – Varšuvos miesto herbiniam simboliui Undinėlei („Siren Insigne Varsaviae“). Baigiamąsias ciklo epigramas, pažymėtas aštuntuoju numeriu, galima skirti į dvi temines atšakas: pirmieji keturi eilėraščiai yra dedikuoti karaliui Stanislovui Augustui („Ad Serenissimum Regem“), o du paskutiniai – Lenkijos, Lietuvos ir karaliaus Stanislovo Augusto herbams (*In insignia Poloniae, Litvaniae et Regis: ad Polonos*). Įdomu pastebėti, kad Stanislovo Augusto karūnavimo metu M. Korickis galėjo būti Varšuvoje, nes 1763–1766 m. ėjo Varšuvos jėzuitų kolegijos rektoriaus pareigas¹⁷. Taigi labai tikėtina, kad vaizdžiai aprašytus fejerverkus jis matė savo akimis.

Epigramoje „In Ignes festivos [...] (Apie šventinius fejerverkus, iššautus Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto karūnacijos dieną)“ poetas degančią Troją lygina su fejerverko ugnių nutvieksta Varšuva:

Anne ego Ulysseis lucentia Pergama taedis
 Vidi, cum caeca est nox imitata diem?
 Trojugenum sedes, nostra quam distat ab Urbe,
 Tam longe dispar ignis uterque fuit.
 Ille fuit populator opum, domumque ruina,
 Rerum pestis edax, ignis hic innocuus.

14 Maria Garbaczowa, *op. cit.*, p. 188.

15 *Ibid.*

16 *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, p. 305.

17 *Žr. Ibid.*, p. 305.

Illum grassari jussit furor imperiosus,
Fecerat accendi hunc ingeniosus amor.¹⁸

(Nejaugi mačiau nuo Ulikso deglų šviečiantį Pergamą, / kai tamsi naktis tapo panaši į dieną? / Juk trojėnų buveinė nuo mūsų miesto / yra taip toli, kaip stipriai skyrėsi viena ugnis nuo kitos. / Toji buvo visa ko naikintoja, namų griovėja, / besotė turtų rajūnė, o šita ugnis nepavojinga. / Tą ugnį įžiebė tironiškas įniršis, / o šitą uždegė išradingoji meilė.¹⁹)

Palyginkime lotynišką epigramą su jos lenkišku variantu, pavadintu „Toż samo“:

Czym widział iasną Troię od greckich płomieni,
Gdy świeciła Warszawa pośrzod nocnych cieni?
Iak dalekie siedlisko Troi od Warszawy,
Tak tamten i ten ogień był różney postawy.
Tamten po wszystkich domach wszystko trawiąc chodził,
A ten ogień niewinny nikomu nie szkodził.
Tamten ogień wzniecila iędza zapalczywa,
A ten miłość dowcipna i Panu życzliwa.²⁰

(Nejaugi mačiau nuo graikų liepsnų vaiskią Troją, / kai nakties tamsoje švietė Varšuva? / Kaip Trojos miestas nutolęs nuo Varšuvos, / taip skiriasi ana ir šita ugnis. / Anoji siautė kiekvienuose namuose viską rydama, / o šita ugnis nepikta, ji niekam nepakenkė. / Aną ugnį sukėlė piktas įniršis, / o šitą – išmoninga ir Ponui [Stanislovui Augustui] palanki meilė.)

Pastebėti skirtumai yra nedideli, tačiau charakteringi: lotyniškoje epigramoje matome Ulikšą kaip visų achajų atstovą ir Pergamą kaip Trojos sinonimą. Kalbėdamas apie Varšuvą, poetas vartoja lotyniškąjį *Urbs*. Nutylint antrąjį dėmenį *Varsavia*, kuris čia peršasi pagal analogiją su *Urbs Roma*, Lenkijos sostinei suteikiama papildomų prasminių atspalvių, kuriančių jos, kaip svarbiausio miesto ar net pasaulio centro, vaizdinį. Lenkiškoje eilėraščio versijoje Pergamą keičia Troja, Ulikso deglus – graikų sukeltos liepsnos, o sostinė įvardijama tiesiogiai – Varšuvos vardu. Verčiant į lenkų kalbą, nuo pirminio turinio nenutolstama, tačiau stilistiniai skirtumai lotynišką eilėraščio variantą daro artimesnį antikiniam kontekstui.

Panašių netapatumų esama penktojoje ciklo epigramoje:

18 *Michaelis Korycki [...] carmina*, p. 123.

19 Čia ir toliau pateikiamas pažodinis straipsnio autorės vertimas.

20 *Michaelis Korycki [...] carmina*, p. 123. Lenkiški fragmentai cituojami išlaikant originalią rašybą ir skyrybą.

Omnia splendor habet. Collucet Palladis aula,
 Urbs rutilat, radiat curia, templa micant.
 Cuncta colunt Regem: sapientem Palladis aula,
 Urbs Patrem, justum curia, templa pium.²¹

(Viskas tviska. Žėri Paladės rūmai, / miestas žvilga, spindi rotušė, mirgu-
 luoja bažnyčios. / Visi garbina karalių: Paladės rūmai [jį] šlovina kaip išminčių, /
 miestas – kaip tėvą, rotušė – kaip teisėtai išrinktąjį, bažnyčios – kaip pamaldųjį.)

Pažvelkime, kaip skamba tas pats turinys, perteiktas lenkiškai:

Wszędzie wesole ognie: iaśnieie Warszawa,
 Miasto, szkoły, kościoły, ratusz blask wydawa.
 Miasto Króla swym mieni Oycem, mądrym szkoły,
 A ratusz sprawiedliwym, pobożnym kościoły.²²

(Visur linksmos ugnys: šviečia Varšuva, / miestas, mokyklos, bažnyčios,
 spindi rotušė. / Miestas karalių vadina savo tėvu, mokyklos – išminčiumi, / o
 rotušė – teisėtuoju, bažnyčios – pamaldžiuoju.)

Be jau mūsų aptarto poeto pasirinkimo žodį „miestas“ (*Urbs*) vartoti loty-
 niškame tekste, o tiesioginį įvardijimą „Varšuva“ – lenkiškame, dėmesį patraukia
 poeto išmonė apibūdinant mokyklas. Perteikiant lenkiškai, pasitenkinama žodžiu
 „mokyklos“ (*szkoły*), o lotyniškoje epigrame jos vadinamos „Paladės rūmais“
 (*Palladis aula*). Graikų deivės Atėnės Paladės, siejamos su išmintimi ir mokslais,
 įvaizdis XVIII a. proginėje literatūroje buvo ypač mėgstamas ir paprastai vartotas
 kalbant apie išsilavinimą, apsiskaitymą, sumanų būdą.

Toliau aptarsime kelis pavyzdžius iš epigramų ciklo „Ad Principem Carolum
 Radivilium Palatinum Vilnen. redeuntem ab exteris regionibus“ („Kunigaikščiui
 Karoliui Radvilai, Vilniaus vaivada, grįžtančiam iš užsienio šalių“). Kaip žinoma,
 Karolis Stanislovas Radvila, vadintas Pone Meilingiausias, Vilniaus vaivada buvo
 paskirtas du kartus. Pirmąkart jis šias pareigas ėjo nuo 1762 m. iki 1764 m. rug-
 pjūčio 16 d., kai Lietuvos konfederacijos dekretu buvo paskelbtas tėvynės priešų,
 jo valdos ir turtas sekvestruoti, o vaivados pareigos atimtos. 1767 m. Lietuvos
 generalinė konfederacija atšaukė 1764 m. konfederacijos dekretą, ir K. S. Radvila,
 prisiekęs ištikimybę karaliui Stanislovui Augustui Poniatovskuiui, atgavo turėtus
 valstybinius postus ir nuosavybę. 1768 m. kovo 5 d. jis antrąkart paskiriamas Vil-
 niaus vaivada (prisiekė kovo 7 d.) ir šias pareigas eina iki 1790 m.²³ Ypač plačiai

21 *Ibid.*, p. 125.

22 *Ibid.*

23 Jerzy Michalski, in: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Osso-
 lińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, t. XXX/2, p. 248–262.

proginėje literatūroje buvo atspindėtas pirmasis įžengimas²⁴ į Vilniaus vaivadiją, įvykęs 1763 m. balandį, K. S. Radvilai vaivados vietą užėmus „iškilmingai ir ramiai“²⁵. Epigramų ciklas „Ad Principem Carolum Radivilium [...]“²⁶, manome, skirtas antrajam Karolio Stanislovo Radvilos įvažiavimui, įvykusiam 1767 m. birželio 3 d.²⁶ Tvirtai nuomonę pagrindžiančių argumentų pateikti negalime, juo labiau kad epigramų parašymo laikas nėra žinomas. Todėl prielaidą remiame jau antraštėje akcentuojamu grįžimo faktu *ad redeuntem* (tuokart kunigaikštis, ilgus metus praleidęs svetur, į Vilnių vyko iš Dresdeno per Gdanską ir Karaliaučių²⁷) ir epigramų turiniu.

Ciklą sudaro penkios numeruotos epigramos, pateiktos kartu su paraleliniais variantais lenkų kalba, ir baigiamoji epigrama, parašyta tik lotyniškai. Įdomu pastebėti, kad II, III ir IV epigramos išspausdintos kartu su lotyniškėmis lemomis²⁸

24 Pirmojo ingresso proga vien tik Vilniaus akademijos spaustuvėje 1763 m. išėjo bent keturi proginiai leidiniai. Trys iš jų – lotynų kalba parašytos prozinės panegirikos arba sveikinimai, vienas – poezijos rinkinys, parašytas lenkiškai. Kaip įdomesnį atvejį reikia išskirti lotynišką poezijos rinkinį, išleistą Vilniaus bazilijonų spaustuvėje: *Pro auspiciatissimo in palatinatum ingressu celsissimi S. R. I. principis Caroli Stanislai, ducis in Olyka, Sluck, Nieswicz etc. Radziwill palatini ex stirpe sua XIII Vilmensis, Equitis Aquilae Albae, fundatoris nostri munificentissimo carmen heroicum*, Vilnae: Typis Basilianis, 1763. Jį sudaro du kūriniai: hegzametru eiliuota *Carmen heroicum (Heroinė giesmė)* ir eilėraštis „Pro ejusdem celsissimi principis adventu lusus poeticus“ („Žaismingos eilės apie to paties iškilus didžiūno atvykimą“).

25 Edvardas Kotlubajus, *Radvilos. Nesvyžiaus galerijos portretai*, iš lenkų kalbos vertė Tamara Bairašauskaitė, Vilnius: Mintis, 1995, p. 354.

26 Antrasis Karolio Stanislovo Radvilos įvažiavimas, kaip nurodo Edvardas Kotlubajus, remdamasis Lietuvos konfederacijos 1767 m. dienoraščio rankraščiu iš Nesvyžiaus archyvo, buvęs kur kas iškilmingesnis už pirmąjį. Kunigaikščio „pasitikti iškilmingai ir triukšmingai išjojo daugiau kaip tūkstantis Lietuvos bajorų, kurie džiaugėsi numylėto kunigaikščio, jų laisvių ir papročių gynėju, grįžimu. Vieni nuėjo net iki Panerių, kiti išsirikiavo arčiau miesto, atvyko kelios dešimtys karietų ir susirinko prastuomenė. Kai kunigaikščiui iki miesto liko ketvirtis mylios, buvo imta šaudyti iš pabūklų. Kol įvažiavo į Vilnių, buvo iššauta 300 kartų. Garsūs džiaugsmo šūkliai lydėjo jį iki pat Aušros Vartų, čia jį sveikino cechai ir žydų deputacija. Nuo Aušros Vartų iki Rotušės stovėjo išsirikiavę vienuoliai, priešakyje – bazilijonai, jėzuitai pasitiko jį garsiais sveikinimais ties Šv. Kazimiero bažnyčia. Ties Aušros Vartais, Rotušė, Lenkijos ir Rusijos kariuomenės rikiuotės girdėjosi muzika. Kunigaikščio Radvilos įvažiavimo ceremonija vyko nuo 7 iki 10 valandos vakaro [...]. Kunigaikštis Karolis nuvyko tiesiai į Flemingo rūmus, kuriuose gyveno konfederacijos maršalka, ten rado didelį sambūrį, damų ir Rusijos kariuomenės generolą Numersą su žmona. Tuoj pat apsvilkio konfederatų uniformą, pasipuošė deimantais nusagstytu Baltojo erelio ordinu, linksminosi ir šoko iki vėlyvos nakties. Mieste buvusiems Rusijos pulkams liepė skirti 40 kubilų alaus, tiek pat midaus ir 20 statinių vyno. Generolui Numersui ir keliems pulkininkams įteikė brangias dovanas“, žr. Lietuvos konfederacijos 1767 m. dienoraščio rankraštis iš Nesvyžiaus archyvo; cituota pagal: Edvardas Kotlubajus, *op. cit.*, p. 367–368. Karolio Stanislovo Radvilos iškilmingą sutikimą Vilniuje 1767 m. birželio 3-įją taip pat mini Jerzy Michalskis, žr. *Idem, op. cit.*, p. 252.

27 Jerzy Michalski, *op. cit.*

28 Lema – tai viena iš sudėtinių literatūrinės emblemos dalių, glausta frazė, kartais vienas žodis, suvokiamas kaip užuomina apie autoriaus pageidaujamą interpretaciją, žr. Eglė Patiejūnienė, Lema, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, redaktoriai Vytautas Kubilius, Vytautas Rakauskas, Vytautas Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 271. Literatūrinė

ir epigrafais²⁹. Būtent šį ypatumą verta bent trumpai pakomentuoti prieš pereinant prie dvikalbių kūrinių analizės.

Lemos ir epigrafo vartojimo faktas leidžia kelti hipotezę, kad minėtosios epigramos galėjo būti sumanytos kaip literatūrinės emblemos. Šiandien sunku pasakyti, kodėl nepateikta tokio tipo kūriniams privaloma dalis – ikona (vaizdas, paveikslėlis). Galbūt šiuos kelis kūrinius autorius buvo sumanęs kaip *emblemata nuda*³⁰, tai yra „nuogašias“ emblemas, kuriose vietoje ikonos pateikiamas tik jos aprašymas arba juo papildoma subskripcija (epigrama). Kita vertus, nederėtų atmesti, kad šios epigramos galėjo būti panaudotos proginės architektūros objektuose³¹ (pvz., „triumfo arkose“, „garbės vartuose“, „piramidėse“ ir pan.) ar užrašytos kitose proginėse dekoracijose Vilniuje išskilmingai pasitinkant Karolį Stanislovą Radvilą. Kadangi tokių dekoracijų aprašų nėra išlikę (arba mums apie tai nėra žinoma), kaip minimam laikotarpiui būdingo viešųjų renginių „literatūrinio“ apipavidalinimo pavyzdį galima pasitelkti Franciczeko Makulskio surinktą gausią faktografinę medžiagą apie 1791 m. gegužės 8 d. Lenkijos Karūnoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje surengtas iliuminacijas Stanislovo Augusto Poniatovskio vardinių ir Gegužės 3 d. konstitucijos pasirašymo progą³². F. Makulskio suregistruoti to meto įvykių liudytojų autentiški aprašymai atveria spalvingą vaizdą, kaip literatūriniais tektais buvo puošiami pastatų langai ir durys, jie rašyti ant „triumfo arkų“, kabinti greta herbinių ar alegorinių simbolių, tvirtinti prie figūrų postamentų ir pan. Šie tekstai, išskyrus inskripcijas, paprastai būdavo eiliuoti, parašyti lotyniškai arba lenkiškai, tačiau

emblema yra trinarės struktūros kūrinys, kurį, be lemos, dar sudaro ikona (vaizdas, paveikslėlis) ir epigrama (kitais subskripcija). Plačiau apie tai žr. Eadem, *Brevitas ornata: mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 59 *et passim*.

- 29 Epigrafas (arba *motto*), kalbant apie senuosius spaudinius, gali būti traktuojamas gana labiliai. Neretai jį sunku atskirti nuo inskripcijos. Tai lakoniškas įrašas, glaudžiai susietas su kūrinio turiniu. Epigrafus mėgta komponuoti cituojant arba parafrazuojant Šventąjį Raštą, jie dažnai vartoti norint paaiškinti epigramos konceptą. Šiuolaikine prasme epigrafą galime laikyti teksto raktu, tačiau „atrakinimo“ funkciją jis atliko ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės senojoje literatūroje. Tai akivaizdžiai rodo E. Patiejūnienės atlikta XVI–XVII a. mažųjų literatūros formų analizė, žr. Eadem, *Brevitas ornata*, p. 229–265.
- 30 Apie šio tipo emblemas, aprėpdamas ir XVI–XVII a. Vilniaus jėzuitų spaudinius, rašo Janusz Pelcas, žr. Idem, *Słowo i obraz: na pograniczu literatury i sztuk plastycznych*, Kraków: Universitas, 2002, p. 35, 39, 43, 156, 158, 163 *et passim*.
- 31 Terminą įvedė Janusz Chrościcki, žr. Idem, Barokowa architektura okazjonalna, in: *Wiek XVII – kontreformacja – barok: prace z historii kultury*, pod red. J. Pelca, Wrocław [i in.]: Instytut Badań Literackich PAN, 1970, p. 229–254.
- 32 Franciszek Makulski, Opisanie iluminacji w dniu 8 maja 1791 roku na anniversarz imienin Najjaś. Pana nie tylko samej Warszawy, ale i innych miast tak Korony, jako i Litwy [...], in: *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, opracowali i przygotowali do druku Janusz Woliński, Jerzy Michalski, Emanuel Rostworowski, t. IV, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1961, p. 166–215. Už šią nuorodą straipsnio autorė dėkoja kolegei dr. Linai Balaišytei.

tarp jų esama ir dvikalbės paralelinės poezijos atvejų. Vyraujančiomis gretutinių tekstų kalbomis laikytinos lotynų ir lenkų, tačiau ne taip reta posmų, parašytų vokiškai ir lenkiškai arba prancūziškai ir lenkiškai. Tikėtina, kad analogiškos viešųjų renginių apipavidalinimo tradicijos ir tekstų, kuriais puoštos proginės dekoracijos, kalbiniai ypatumai buvo būdingi Lietuvai.

Pirmuoju K. S. Radvilai skirto ciklo kūrinėliu, kurį sudaro vos viena eleginio disticho strofa, tradiciškai perteikiama visuotinio džiaugsmo nuotaika, apėmusi garbiojo svečio laukiančią minią:

Pectora sunt arcus: hilares spectacula vultus;
Ignes promit amor: Carole fauste veni.³³

(Širdys yra vartai: reginiu besidžiaugiantys veidai, / meilė užkuria ugnis³⁴:
laimingasis Karoli, atvyk.)

Lenkiška strofos dublerė nuo lotyniško originalo skiriasi tik nežymiai:

Serca bramą otwartą; twarz wdzięczne widoki,
Ognie miłość ci wzniesi: iedź Xiążę bez zwłoki.³⁵

(Širdys yra tarsi atverti vartai: veidas [spindi] dėl malonių vaizdų, / meilė tau įžiebia ugnis: negaišk, Kunigaikšti, važiuok.)

Lotyniškoje strofoje į dedikatą kreipiamasi vardu „Carole“, o lenkiškoje – tiesiog „Kunigaikšti“. Dėl rimo antrosios eilutės pabaigoje atsiranda frazė „bez zwłoki“, sąskambiu atliepanti pirmąją eilutę užbaigiančią žodį „widoki“.

Panašių netapatumų galima pastebėti ciklo antrojeje epigramoje *Litvaniae Vota* (*Lietuvos prašymas*). Lotyniškame tekste K. S. Radvila visur įvardijamas kaip kunigaikštis (*Dux*), o lenkiškame vienoje vietoje į jį kreipiamasi pavarde (*Radziwile*), kitoje – vardu (*Karolu*). Nustebina lenkiškojo varianto baigiamosios eilutės. Žodžiui *Niebie* ieškant pagal sąskambį tinkamo porininko, į dedikatą kreipiamasi *Febie*. Febas (arba Foibas), graikų ir romėnų dievo Apolono, asocijuojamo su saulės šviesa, galia, mokslu ir menais, sinonimas; jo konotacija neabejotinai pabrėžia Karolio Stanislovo Radvilos paveikslą reikšmingumą. Stebina tai, jog šio vardo nebuvo lotyniškame tekste. Analizuojant dvikalbius kūrinius, ne kartą teko pastebėti, kad antikiniai vardai ir realijos vartojami arba abiejose kalbinėse versijoje, arba tik lotyniškoje.

Trečiajame ciklo eilėraštyje „Familiae et Urbis laetitia“ („Šeimos ir Miesto džiaugsmas“) išradingai pasinaudojama Erelio, kaip Radvilų herbino simbolio

33 *Michaelis Korycki [...] carmina*, p. 134.

34 Čia, kaip ir lenkiškame epigramos variante, kalbama apie iškilmingas pabūklų salves, iššautas pasitinkant vaivadą.

35 *Michaelis Korycki [...] carmina*, p. 134.

ir kaip mitologinio Jupiterio paukščio, prasmėmis. Minimos svarbios su Karolio Stanislovo Radvilos asmeniu susijusios aplinkybės: vaivados pareigų praradimas, buvimas svetur ir pagaliau grįžimas:

Dum gemit, et densis singultibus astra lacessit
 Orba simul sobole, et Principe, et orba Patre:
 Audiit attonita clamores Jupiter aure,
 Nonque suam nido cedere passus avem:
 I volucrum Regina ait; i meus armiger ales
 Fide mihi, Patriae care, adamate tuis.
 Dixit: et aurato solatus lumine, laetam
 In patrias sedes ilicet urget avem.
 Tantus erat plausus volucrum, tantum agmen, ut inter
 Reginas Aquilas dixeris ire Jovem!³⁶

(Kol dejuoja ir netylančiomis raudomis pažadina net žvaigždes / našlaitė³⁷, vienu kartu praradusi įpėdinį ir Kunigaikštį, ir našlaitis³⁸, netekęs Tėvo, / Jupiterio apstulbusios ausys išgirsta šauksmus. / Nenorėdamas, kad paukštis³⁹ paliktų savo lizdą, / [Jupiteris] sako: eik, sparnuočių Karaliau!⁴⁰ Eik, mano ginkluotasis paukšti, / ištikimas man, Tėvynei brangus, saviškių mylimas! / Pasakė ir, ausiniais spinduliais [nerimaujančius] nuraminęs, / paragino linksmąjį paukštį grįžti į Tėvynę. / Toks kilo sparnuočių triukšmas, toks būrys susirinko, / kad galėtumei pasakyti, jog tarp Karališkųjų Erelių eina ir pats Jupiteris!)

„Tas pat“ lenkiškai:

Kiedy płacze Dom cały, i czeladź stroskana,
 Ten plemie utraciwszy, ta Oyca i Pana:
 Słyszysz Iowisz zdumiały rozrzewnione żale,
 A niechcąc by swe Orzeł gniazdo rzucił całe:
 Idź, rzeź, Królu ptaków, Orle uzbroiony,
 Wierny mnie, ziomkom miły, od swych ulubiony.
 To rzekłszy, gdy nam rzucił z Nieba promień złoty,
 Prędkim Orzeł powrotem uśmierza tęsknoty.
 W tem powstają tak wdzięczne okrzyki, że trzeba
 Wątpić, czy z Orłem nie sam idzie Iowisz z Nieba.⁴¹

36 *Ibid.*, p. 135.

37 T. y. Radvilos šeima, giminė.

38 T. y. Vilnius.

39 Karolis Stanislovas Radvila.

40 Radvilų herbinis simbolis Erelis; toliau ryškėja paralelė su Jupiterio simboliniu paukščiu – ereliu.

41 *Michaelis Korycki [...] carmina*, p. 135–136.

(Kai verkia visa giminė ir susirūpinę valdiniai, / vieni – dėl prarasto gentalinio, kiti – dėl Tėvo ir Pono. / Nustebeję Jupiteris klauso graudžių verksmų / ir, nenorėdamas, kad Erelis paliktų savo lizdą, / sako: eik, paukščių Karaliau, ginkluotasis Erelī, / man ištikimas, brangus žemiečiams, saviškių mylimas. / Tai pasakęs, nušvietė mus iš Dangaus aukso spinduliais, / ir Erelis greitai grįžimu išsklaidė liūdesį. / Tuomet pasigirdo tokie dėkingumo šūksniai, kad galima buvo suabejoti, / ar su Ereliu iš Dangaus nesileidžia pats Jupiteris.)

Abu kalbiniai variantai prasmės požiūriu iš esmės adekvatūs, nors kiek painesnė ir daugiau erudicijos reikalaujanti yra lotyniško teksto pradžia. Čia dukart minimas moteriškosios giminės daiktavardis *orba* (našlaitė) atitinka tos pačios giminės daiktavardžius – *familia* (giminė, šeima) ir *urbs* (miestas), esančius eilėraščio pavadinime. Lenkiškai pasakoma paprasčiau: vartojamas žodžiui *familia* semantiškai tapatus *dom*, o *urbs* pakeičiamas į *czeladz*.

IV epigrama, pavadinta „Minimae Societatis Jesu felicitas“ („Nuolankiausios Jėzaus Draugijos laimė“), poetas išreiškia Jėzuitų ordino džiaugsmą sugrįžus vaivadais. Leksikos požiūriu epigramos kalbinės versijos skiriasi nežymiai, tačiau lotyniškame tekste pakartojimais sukuriama kur kas lyriškesnė nuotaika nei lenkiškame. Palyginkime pirmąsias abiejų variantų eilutes:

Quo graderis, gradior, solem comes insequor umbra,
Teque oriente orior, teque cadente cado.⁴²

(Kur žengi tu, žengiu aš, seksiu paskui saulę tarsi šešėlis, / tau kylant, kylu, tau leidžiantis, leidžiuosi.)

„Tas pat“ lenkiškai:

Chodzę za tobą: obrot twóy mi promień daie,
Przy twym niknę zachodzie, przy wschodzie powstaie.⁴³

(Einu paskui tave: tavo sukimasis mane apšviečia, / tau leidžiantis, išnykstu, tau tekant, pakylu.)

Kitas aptariamo ciklo dvikalbis kūrinys – epigrama „In festivos ignes“, skirta šventiniams fejerverkams. Tai baigiamasis šventės literatūrinio aprašymo akcentas. Abu kalbiniai variantai tapatūs, todėl prie šių epigramų nesustosime. Ciklą užbaigia lotyniška epigrama „In Eundem iterum abeuntem“ („Tam pačiam [asmeniui], atvykstančiam ir vėl iškeliaujančiam“). Kūrinys, kuriuo vienu metu sveikinama ir

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

atsisveikinama, perteikia to meto realijas: Karolis Stanislovas Radvila, iškilmingai sutiktas Vilniuje, čia praleido tik keletą dienų.

Ciklų, skirtų karaliui Stanislovui Augustui ir kunigaikščiui Karoliui Stanislovui Radvilai, struktūra patvirtina bendrą proginių kūrinių komponavimo principą leisti eilėraščiais „pasisakyti“ iškilmių dalyviams. Tokiuose cikluose paprastai nuosekliai prabyta Lietuva, Akademija, giminė, šeima ar konkretūs jos nariai, miestas, vienuolija ir kt. Šis ypatumas būdingas tiek lotyniškai, tiek ir dvikalbei proginei kūrybai.

Nors tokia dvikalbių kūrinių struktūra, kai nuo lotynų kalbos einama prie lenkų, yra vyraujanti, tačiau pasitaiko atvirkštine seka sukomponuotų tekstų. Vienas iš jų – M. Korickio poezijos rinkinyje išspausdinta eilėraščių grupė, pavadinta „Przy kolebce J. O. Xiążęcia Adama Szczęsnego Konstantego Czartoryskiego, dnia 15 Stycznia 1770“ („Prie kunigaikščio Adomo Felikso Konstantino Čartoriskio lopšio“). Šie eilėraščiai priskirtini genetliako⁴⁴ žanrui. Mažajam kunigaikščiui Čartoriskui dedikuotą kūrinių sudaro trys lenkiški eilėraščiai, iš kurių tik paskutinis, trečiasis, turi paralelinę versiją, įvardytą „Latine idem“ („Tas pat lotyniškai“):

Poźród gromów woiennych Xiążę swiatu wschodzi,
Wtenczas się, gdy pioruny biają, perła rodzi.
Tak iest, tyś perlą Xiążę nowonarodzony,
Będziesz ozdoba mitry, i polskiey korony.⁴⁵

(Gaudžiant karų griausmams į pasaulį ateina kunigaikštis; / tuo metu, kai tranko žaibai, gimsta perlas. / Tai tiesa, Tu, naujagimi kunigaikšti, esi perlas, / būsi mitros ir Lenkijos karūnos papuošalas.)

„Tas pat lotyniškai“:

Bella tonant, Princeps Polono nascitur Orbi:
Nasci, dum resonant fulmina, gemma solet.
Gemma tu es ipse puer, decus inde biforme futurum
Regum sceptrā trahent, et tua mitra ducum.⁴⁶

(Gaudžia karai, gimsta Lenkijos kunigaikštis: / trankant žaibams, perlui įprasta gimti. / Vaike, tu pats esi perlas, todėl karalių skeptrai ir tavoji kunigaikščių mitra norės, / kad būtum jų abiejų papuošalas.)

44 Genetliakas (gr. γενεθλιαξόν; lot. *natalitium, carmen natalitium*) yra panegirinis eilėraštis, rašomas kam nors gimus. Dauguma teoretikų akcentuoja gimimui skirtų kūrinių panegirinį pobūdį bei būtinybę visapusiškai nušviesti naujagimio išskirtinumą. Žanras paprastai iliustruojamas Stacijaus *Silvomis* (II, 7), Vergilijaus *Eklogomis* (IV), Tibulo *Elegijomis* (II, 2), Propercijaus *Elegijomis* (III, 8) ir kt. Genetliakas priskiriamas *silvoms* (*silvae*), epinei poezijai (*poesis epica*), panegirinei poezijai (*poesis panegyrica*), žr. Teresa Michałowska, *op. cit.*, p. 173.

45 *Michaelis Korycki [...] carmina*, p. 144.

46 *Ibid.*

Pateiktas pavyzdys iliustruoja atvejį, kai lotyniškas eilėraštis iš pažiūros atrodo labai artimas lenkiškam originalui. Vis dėlto ir šįkart galima pastebėti kelis smulkius vertimo niuansus: lotyniškame tekste aiškiai nusakoma dedikato gimtoji vieta („Polono nascitur Orbi“), nors lenkiškoje versijoje ji nebuvo akcentuota („Xiążę swiatu wschodzi“), o ši informacija perteikta, pasakant, kad kunigaikštis bus „Lenkijos karūnos papuošalas“. Įdomu pažymėti, kad lotyniškame vertime minimas karaliaus valdžią simbolizuojantis skeptras („Regum sceptrā trahent“), kai tą patį pasakant lenkiškai pasitenkinama paprastesne formuluote („polska korona“).

Apartosios epigramos skiriasi ne tik prasminiais niuansais, bet ir eilėdara. Lotyniški epigramų variantai eiliuoti eleginiu distichu, o paraleliniai, parašyti lenkiškai, – trylikaskiemeniu metru su gretutinio eiliavimo rimais. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio nesutapimai randasi ne dėl autoriaus noro improvizuoti, o dėl objektyvių priežasčių. Mat ir lotyniškojo hegzometro eilutė, ir eleginio disticho strofa adekvačiam lenkiškam vertimui iš esmės nepasiduoda.

Atliktas tyrimas atskleidžia svarbius dvikalbės poezijos ypatumus, tačiau dar nėra pakankamas išsamiems apibendrinimams. Be poezijos žanrų, į žvalgos lauką būtina įtraukti ir prozinius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVIII a. dvikalbius kūrinius. Analizei pasirinkta kūrinių grupė – lotyniški poezijos tekstai, turintys gretutinius variantus, jau pačių autorių įvardytus „Tas pat lenkiškai“, – viena vertus, tyrimą susiaurina, kita vertus, dėl savo specifikos šie kūriniai yra itin parankūs pirminei atrankai. Be to, jie atspindi to meto autorių požiūrį į tai, kokio laipsnio invariantiškumas vis dar laikytinas tapatumu.

XVIII a. poetai formavosi veikiami humanistinės mokymo tradicijos ir gerai išmanė poetikos ir stiliaus dalykus. Tą patį pasakydami *kitaip*, jie pirminį turinį modifikuoja, tačiau nuo jo nenuolsta: paraleliniame teksto variante atsiranda leksinių ir stilistinių skirtumų, pavyzdžiui, antikiniai įvaizdžiai keičiami kultūrinį kontekstą atitinkančiomis analogijomis arba įprastesniais pasakymais. Skirtingų meninių priemonių ar frazeologijos vartojimas neretai keičia gretutinio teksto emocinę atmosferą.

Pasirinktųjų dvikalbių proginės poezijos tekstų analizė mums neleidžia patvirtinti E. Ulčinaitės išvados, kad gretutiniai variantai yra savarankiški kūriniai. Pastebėti semantiniai ir meninės raiškos skirtumai nėra esminiai. Tačiau jau pats jų egzistavimo faktas ir pobūdis suponuoja prielaidą apie išankstinį autoriaus sumanymą mintį perteikti taip, kad tai būtų suprantama kitokio kultūrinio pasirengimo asmeniui – galbūt klasikinio išsilavinimo neturinčiam bajorui, plačiajai visuomenei.

Svarbu pastebėti, kad dvikalbė proginė poezija radosi ir egzistavo kaip savaiminis, poetikose ir retorikose nereglamentuotas reiškinys, atliepiantis natūralias

kultūrinės reikmės. Poreikis tą patį turinį perteikti ir kita kalba byloja apie proginės literatūros gyvybingumą ir universaliai suvokiamą jos paskirtį. Taigi šie kūriniai yra vertinga visuomenės intelektualinės kultūros iliustracija.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- [Korycki Michael,] *Michaelis Korycki Societatis Jesu sacerdotis carmina*, Polociae: Typis Academicis S. J., 1817.
- Kronika Polska, Litewska, Zmodzka, y wszystkich Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wołyńskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej, etc. Y rozmaite przypadki wojenne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich, y inszych krain Krolestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych [...]*, Królewiec: Georg Osterberger, 1582.
- Pro auspaticissimo in palatinatum ingressu celsissimi S. R. I. principis Caroli Stanislai ducis in Olyka, Sluck, Nieswiez etc. Radziwiłł palatini ex stirpe sua XIII Vilnensis, Equitis Aquilae Albae, fundatoris nostri munificentissimo carmen heroicum*, Vilnae: Typis Basilianis, 1763.
- Universitas linguarum magno Palaemonii orbis et urbis hospiti [...] Christophoro Joanni [...] Szembek [...] proposita ab Academica Universitate Vilnensi Soc. Jesu*, [Vilnae]: [s. l.], [1729].
- Chrościcki Janusz, Barokowa architektura okazjonalna, in: *Wiek XVII – kontreformacja – barok: prace z historii kultury*, pod red. J. Pelca, Wrocław [i in.]: Instytut Badań Literackich PAN, 1970, p. 229–254.
- Demkowicz Agata, Poetycki wizerunek carskich dygnitarzy i Katarzyny II w wybranych panegirykach Michała Koryckiego, in: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego*, seria filologiczna, historia literatury 5, Rzeszów: Wydawnictwo UR, 2010, s. 65, p. 79–95.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opracował Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996.
- Garbaczowa Maria, Michał Korycki – Elegantissimus Poetarum, in: *Ruch Literacki*, 1980, r. XXI, s. 3 (120), p. 175–188.
- Głowiński Michał, Kostkiewiczowa Teresa, Okopień-Sławińska Aleksandra, Sławiński Janusz, *Słownik terminów literackich*, pod redakcją Janusza Sławińskiego, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2008.
- Kotlubajus Edvardas, Karolis II Stanislovas Radvila, in: *Radvilos. Nesvyžiaus galerijos portretai*, iš lenkų kalbos vertė Tamar Bairašauskaitė, Vilnius: Mintis, 1995, p. 343–387.
- Makulski Franciszek, Opisanie iluminacji w dniu 8 maja 1791 roku na anniversarz imienin Najjaś. Pana nie tylko samej Warszawy, ale i innych miast tak Korony, jako i Litwy [...], in: *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, opracowali i przygotowali do druku Janusz Woliński, Jerzy Michalski, Emanuel Rostworowski, t. IV, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1961, p. 166–215.
- Michalski Jerzy, Karol Stanisław Radziwiłł zwany Panie Kochanku h. Trąby, in: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, t. XXX/2, p. 248–262.
- Michałowska Teresa, *Staropolska teoria genologiczna (Studia staropolskie*, t. XLI), Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974.
- Patiejūnienė Eglė, *Brevitas ornata: mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- Patiejūnienė Eglė, Lema, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, redaktorai Vytautas Kubilius, Vytautas Rakauskas, Vytautas Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 271.
- Pelc Janusz, *Słowo i obraz: na pograniczu literatury i sztuk plastycznych*, Kraków: Universitas, 2002.
- Petrauskienė Irena, *Vilniaus akademijos spaustuvi 1575–1773*, Vilnius: Mokslas, 1976.

Ulčinaite Eugenija, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVI–XVII amžiaus dvikalbis tekstas: adresatas ir kalbinė raiška, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 21, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 63–80.

ASTA VAŠKELIENĖ – literatūrologė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyriaus mokslo darbuotoja, Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto Lietuvių ir lyginamosios literatūros katedros lektorė. Mokslinių interesų sritis – XVIII a. Lietuvos lotyniškoji proginė literatūra, jos kultūrinis ir visuomeninis kontekstas.

Elektroninis paštas *asta@lti.lt*

BILINGUAL OCCASIONAL POETRY
IN THE LATE EIGHTEENTH CENTURY
GRAND DUCHY OF LITHUANIA
(BASED ON THE WRITINGS OF MICHAEL KORYCKI)*

ASTA VAŠKELIENĖ

Lithuanian University of Educational Sciences

Bilingual occasional literature of the Grand Duchy of Lithuania is a small and little explored part of literary heritage. Parallel texts in Polish were naturally adjoining occasional literature in Latin and lived alongside it from approximately last quarter of the sixteenth century. Bilingual writings are those that along Latin original also carry their Polish versions. The Polish version would usually be a literal translation of the Latin text, however we were also interested, and this became our research subject, in those cases when a work in Polish, called by the author *Toż samo po polsku* (The Same in Polish) or simply *Toż samo*, would actually be different from the Latin text in vocabulary, phraseology or artistic imagery.

The research of the literary genre of the eighteenth century literature in Latin revealed that such parallel texts were most common in epigrams, slightly less in other genres – odes, elegies or epitaphs. Speaking about the authorship of bilingual occasional literature it is noteworthy, that both linguistic versions might have been written either by the same or by different authors, although this did not fundamentally affect semantic or artistic identity.

The article explores bilingual occasional literature of the late eighteenth century using works of Lithuanian born poet, Jesuit Michael Korycki (Michał Korycki, 1714–1781), namely his collection called *Carmina*, compiled and published in Polock in 1871 by the Belarusian Jesuits. The posthumous appearance of the collection was not a random phenomenon. Creative talent of Korycki was highly appreciated during his lifetime; however the publication did not make it in time. For the great literary style the King Stanislaw August Poniatowski presented him with the golden medal of *Merentibus*. The majority of poetry in this collection is written in Latin. Writings only in Polish, or Latin and Polish in parallel, comprise small, but more or less even parts. Comparative study of bilingual poetry enabled to notice that content of the primary text (usually in Latin) in its Polish version could be modified by additions, qualifications or simpler renditions. In other words, differences in vocabulary and style do appear (e.g. ancient imagery

* This article is an updated version of “The Same in Polish, or Peculiarities of Bilingual Occasional Poetry in the 18th Century Grand Duchy of Lithuania” (presented to scientific journal *Interlitteraria*, Tartu: University of Tartu Press, 2016, Nr. 21/2), presenting some new material.

is replaced with analogies more relevant to current cultural context or more common phrases are used). This change in artistic devices or phraseology often alters emotional atmosphere of the parallel text.

The very existence of the bilingual literature, and its nature, presuppose that the author had an *a priori* idea of writing a text which could be understood by a person of another cultural make-up – perhaps a noble without the classical education, or the wider public. The need to convey the same content in another language is also a witness to vitality of occasional literature and its universally perceived purpose.

Keywords: the Grand Duchy of Lithuania, eighteenth century occasional literature in Latin, bilingual occasional literature, epigram, Michael Korycki.